

KAZIMIERZ OPAŁEK
(1918–1995)

Kazimierz Opalek¹ był jednym z profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego, którzy nie tylko w sposób znamienity zasłużyli się dla nauki w zakresie nauk prawnych i politycznych, ale także byli mocno zaangażowani w tworzenie i rozwój Instytutu Nauk Politycznych UJ. W związku z powyższym należy mu się szczególna uwaga w opracowaniu poświęconym dziejom INP UJ (aktualnie Instytutu Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych), z którym profesor był związany prawie przez cały okres swojej działalności naukowej i do rozwoju którego znacząco się przyczynił.

Urodził się 18 lipca 1918 roku w Krakowie jako syn Tadeusza i Eugenii Opalek. Był absolwentem najstarszego krakowskiego liceum im. Bartłomieja Nowodworskiego, w którym pobierał naukę w latach 1928–1936. W roku 1936 zdał maturę, a następnie rozpoczął studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, które przerwały działania wojenne. W czasie wojny kontynuował studia prawnicze w ramach tajnego nauczania i ukończył je w 1944 roku.

Pracę naukową i dydaktyczną na Wydziale Prawa UJ podjął w 1945 roku, początkowo w Katedrze Powszechnej Historii Państwa i Prawa, a później w Katedrze Teorii Państwa i Prawa, którą kierował profesor Jerzy Lande. Kontakt z profesorem Lande, wybitnym teoretykiem prawa, a zarazem uczniem Leona Petrażyckiego, wywarł znaczący wpływ na kształtowanie się poglądów młodego Opalka, który już we wczesnym okresie dostrzegał konieczność traktowania prawa również w szerszym kontekście socjologicznym i psychologicznym. Sam Opalek we wspomnieniu po śmierci Landego podkreślał, że seminarium prowadzone przez profesora, w którym brał udział, było przede wszystkim szkołą „niezależności i wolności myślenia”².

Opalek uzyskał stopień doktora nauk prawnych w roku 1946 na podstawie rozprawy doktorskiej pt. *Hieronim Stroynowski jako filozof prawa*.

W okresie od 1945 do 1948 roku oprócz pracy na uczelni podjął pracę w Prokuraturii Generalnej RP, uzyskując w ten sposób pewne doświadczenia z zakresu stosowania prawa. Warto zaznaczyć, że od początku wykonywał prace edytorskie, a jego pierwszym doświadczeniem w tej dziedzinie był udział od 1946 roku w pracach redakcyjnych czasopisma „Życie Nauki”, gdzie pełnił funkcję sekretarza redakcji. Rozprawę habilitacyjną pt. *Prawo podmiotowe* przygotował już w 1949 roku, ale nie mogąc jej opublikować, stopień doktora habilitowanego otrzymał w 1953 roku dzięki rozprawie zatytułowanej *Prawo natury u polskich fizjokratów*.

¹ W opracowaniu wykorzystano: wspomnienie Jana Woleńskiego o Kazimierzu Opalku opublikowane w czasopiśmie „Państwo i Prawo” (1996, nr 3, s. 63–65); biogram K. Opalka opracowany przez dr Jadwigę Potrzeszcz z KUL (<http://www.law.edu.pl/ktp/ko> [dostęp: 5.02.2015]); notę biograficzną zamieszczoną w: *Prawo i Polityka. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Kazimierzowi Opalkowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, Warszawa 1988; *Złota Księga Wydziału Prawa i Administracji*, red. J. Stelmach, W. Uruszczak, Kraków 2000.

² K. Opalek, *Jerzy Lande 1886–1954*, „Państwo i Prawo” 1955, nr 2.

Od 1954 roku Opalek, już jako profesor, został – po śmierci profesora Landego w dniu 10 grudnia 1954 roku – kierownikiem Katedry Teorii Państwa i Prawa UJ. Na tym stanowisku pozostał nieprzerwanie do 1988 roku, kiedy przeszedł na emeryturę.

W roku 1958, na podstawie opublikowanej w 1957 roku monografii *Prawo podmiotowe*, uzyskał doktorat nauk prawnych, będący wówczas najwyższym stopniem naukowym. Tytuł profesora zwyczajnego otrzymał w 1962 roku.

W latach 1954–1962 pełnił funkcję dziekana Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, a w okresie od 1962 do 1964 roku – prorektora UJ. Następnie przez okres dziesięciu lat (od 1965 do 1975 roku) był dyrektorem Instytutu Nauk Politycznych na Wydziale Prawa i Administracji UJ.

Niezależnie od działalności naukowej i organizacyjnej na Uniwersytecie Jagiellońskim Opalek piastował liczne i zaszczytne funkcje także poza uniwersyte-tem, w tym: w latach 1956–1972 był wicedyrektorem i kierownikiem Wydziału i Instytutu Nauk Prawnych PAN, od 1972 do 1982 roku przewodniczył Komitetowi Nauk Politycznych PAN, a w latach 1975–1995 był przewodniczącym Komisji Nauk Prawnych PAN, Oddział w Krakowie, od 1985 roku przewodniczył również Komisji Nauk Politycznych PAN, Oddział w Krakowie, od 1963 do 1970 roku kierował Ośrodkiem Krakowskiego Zakładu Historii, Nauki i Techniki PAN. Uzupełnieniem tej działalności była aktywność w redakcjach czasopism naukowych. I tak od 1968 do 1973 roku był naczelnym redaktorem czasopisma „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, a w latach 1971–1975 naczelnym redaktorem czasopisma „Studia Nauk Politycznych”, wydawanego od 1968 roku.

O niewątpliwym uznaniu i autorytecie Opalka w środowisku naukowym świadczy też to, że od 1977 roku był członkiem korespondentem PAN, a od 1986 roku członkiem rzeczywistym PAN. Ponadto był członkiem czynnym reaktywowanej w 1989 roku w wyniku transformacji ustrojowej Polskiej Akademii Umiejętności.

Działalność naukowa Opalka nie ograniczała się tylko do granic Polski. Był znanym i cenionym naukowcem także poza granicami kraju, o czym świadczą liczne funkcje, które mu powierzano na forum międzynarodowym: w 1971 roku został członkiem Académie Internationale d’Histoire des Sciences, a od 1972 roku przewodniczył pracom Sekcji Polskiej Internationale Vereinigung für Rechts- und Sozialphilosophie.

W uznaniu swoich zasług został uhonorowany w 1967 roku tytułem doktora *honoris causa* Uniwersytetu w Peczu. W roku 1980 został wybrany korespondentem Instytutu Hansa Kelsena w Wiedniu, a w następnym roku członkiem zagranicznym Serbskiej Akademii Nauk i Sztuk.

Profesor Opalek współpracował z wieloma ośrodkami naukowymi europejskimi i pozaeuropejskimi jako wizytujący profesor, uczestniczył w licznych konferencjach naukowych w kraju i poza jego granicami. Będąc cenionym uczonym, był wizytującym profesorem w uniwersytetach we Frankfurcie nad Menem

(1977), w Wiedniu (1984), Monachium (1985), a także wielokrotnie w Getyndze (1980, 1981 i 1983), Freiburgu (1978) i Hanowerze (1978).

Brał udział w konferencjach i spotkaniach naukowych m.in. w: Liège, Brukseli, Gandawie, Nancy, Paryżu, Berlinie, Jenie, Lipsku, Peczu, Budapeszcie, Egerze, Pradze, Belgradzie, Dubrowniku, Wiedniu, Grazu, Madrycie, Edynburgu, Genewie, Bazylei, Zurychu, Moskwie, Lwowie, Rzymie, Padwie, Trydencie, Kopenhadze, Aarhus, Lund, Sztokholmie, Uppsali, Helsinkach, Turku, Moguncji, Saarbrücken, Düsseldorfie, Bielefeld, Frankfurcie nad Menem, Monachium, Hanowerze, Freiburgu, a poza Europą: w Stanach Zjednoczonych, gdzie przebywał jako stypendysta Fundacji Forda od 1960 do 1961 roku, w Rio de Janeiro oraz Montrealu. Trzeba podkreślić, że pozycja naukowa Opalka przyciągała również do Krakowa wielu znakomitych naukowców z kraju i z zagranicy, z którymi profesor współpracował.

Opalek, jak pisze Jan Woleński, był przede wszystkim człowiekiem nauki³. Pozostawił po sobie blisko 300 prac naukowych, w tym wiele monografii i pozycji publikowanych poza granicami Polski. O uznaniu dla jego osiągnięć i pozycji świadczy także fakt, iż jego polscy i zagraniczni przyjaciele, koledzy i uczniowie ofiarowali mu księgę pamiątkową⁴.

Trzeba też wskazać, że Opalek potrafił skupić wokół siebie grono zdolnych uczniów, spośród których sporo podjęło pracę naukową i uzyskało znaczącą pozycję w kraju i poza jego granicami. Spośród uczniów, a potem współpracowników profesora wypada wymienić w szczególności profesorów: Jana Woleńskiego, Jerzego Langa, Tomasza Gizbert-Studnickiego, Andrzeja Delorme, Aleksandra Peczenika, Krzysztofa Grzegorzcyka, Jerzego Stelmacha i Krzysztofa Pleszkę, a także wielu innych, którym zaszczylił pasję i zainteresowanie stawianiem pytań naukowych i poszukiwaniem na nie odpowiedzi.

Poza działalnością naukową – jak wskazują jego biografowie – pasjonował się turystyką, uprawiał wspinaczkę, grał w tenisa i jeździł na nartach. Ponadto interesował się literaturą piękną i malarstwem. Do jego ulubionych autorów należeli: Juliusz Słowacki, Aleksander Fredro, Julian Tuwim, Witold Gombrowicz, Michał Choromański i Sławomir Mrożek, lubił także międzywojenną powieść obyczajową, a z malarstwa cenił głównie prace impresjonistów oraz dzieła dawnych mistrzów włoskich i flamandzkich, doceniał również dzieła polskich malarzy z przełomu XIX i XX wieku.

Szerokie zainteresowania naukowe profesora Kazimierza Opalka koncentrowały się w kilku podstawowych dziedzinach z zakresu nauk prawnych i politycznych. Obejmowały one przede wszystkim zagadnienia z obszaru doktryn historyczno-prawnych, problemy teoretycznoprawne oraz szeroko rozumiane związki prawa, państwa i polityki.

---

³ J. Woleński, „Państwo i Prawo” 1996, s. 64.

⁴ *Prawo i Polityka. Księga pamiątkowa...*

W początkowym okresie działalności naukowej jego zainteresowania kierowały się przede wszystkim w stronę zagadnień historyczno-prawnych. Świadczy o tym wspomniana już na wstępie rozprawa doktorska pt. *Hieronim Stroynowski jako filozof prawa*. Jej przedmiotem była analiza poglądów oświeceniowego prawnika, filozofa prawa i ekonomisty, który w swoich dziełach wyrażnie akcentował zależność prawa stanowionego od przyrodzonego porządku społecznego, będącego swoistym wzorcem dla prawodawcy, a także odgrywającego ważną rolę w procesie stosowania prawa stanowionego. Stroynowski dostrzegał związki zachodzące między prawem, państwem i polityką. Do analizy poglądów Stroynowskiego Opalek powrócił w artykule pt. *Hieronim Stroynowski – przedstawiciel postępowej myśli prawniczej polskiego Oświecenia*, opublikowanym w 1952 roku⁵. W tym okresie poświęcił również kilka artykułów analizie poglądów innych myślicieli oświeceniowych, w tym Monteskiuszowi i wpływowi jego poglądów na współczesne postrzeganie prawa⁶. W kilku tekstach jego uwagę zwrócił Hugo Kołłątaj i jego poglądy na porządek prawny i moralny⁷. Uczestnicząc w seminarium prof. Jerzego Landego, miał okazję wnikliwie przeanalizować poglądy Leona Petrażyckiego – twórcy psychologicznej teorii prawa. Ta odważna i oryginalna koncepcja nie pozostała bez wpływu na późniejsze poglądy Opalka, który podejmując bardzo ważne i kontrowersyjne zagadnienia z zakresu teorii norm prawnych, dostrzegał potrzebę wyjścia poza rozważania językowe i uwzględnienia problematyki społecznych uwarunkowań norm i ocen prawnych oraz moralnych. Krytyczną analizę poglądów Petrażyckiego i jego psychologicznej teorii prawa przedstawił w cyklu artykułów, akcentując przy tym możliwości wykorzystania wielu nowatorskich koncepcji Petrażyckiego dla pogłębienia refleksji nad prawem i jego funkcjonowaniem w społeczeństwie⁸.

W tym wczesnym nurcie zainteresowania oświeceniowymi koncepcjami prawnonaturalnymi należy również umieścić m.in. rozprawę pt. *Wolność i własność w prawie natury polskiego Oświecenia*, napisaną wspólnie z Jerzym Wróblewskim⁹, oraz *Fizjokratyczną naukę moralną w Krakowie*¹⁰, w której zgodnie z ideą fizjokratów akcentował konieczność poszanowania własności, wolności i pracy. O zainteresowaniach badawczych Opalka w tym okresie świadczy ponadto mo-

⁵ „Państwo i Prawo” 1952, z. 1, s. 9–33.

⁶ K. Opalek, „Myśl Filozoficzna” 1956, z. 1; K. Opalek, *Monteskiusz w Polsce* [w:] *idem, Monteskiusz i jego dzieła*, Wrocław 1956.

⁷ K. Opalek, *Podstawowe koncepcje Kołłątaja w naukach społecznych*, „Myśl Współczesna” 1951, z. 6–7; *idem*, *Porządek fizyczno-moralny*, „Myśl Filozoficzna” 1954, z. 3.

⁸ M.in. w artykułach: K. Opalek, *The Leon Petrażycki Theory of Law*, „Theoria. The Swedish Journal of Philosophy and Psychology” 1961, nr 3; *idem*, *Teoria Petrażyckiego jako program integracji prawoznawstwa i nauk społecznych* [w:] *Problemy kultury i wychowania. Zbiór studiów*, red. E. Frydman, I. Kaltenberg, Warszawa 1963; K. Opalek, *Leon Petrażycki's Theory and the Contemporary Theory of Law*, „Archivum Iuridicum Cracoviense” 1973, t. VI.

⁹ Opublikowany w czasopiśmie „Państwo i Prawo” 1951, s. 5–6.

¹⁰ Opublikowany w „Zeszyty Naukowe UJ – Prawo” 1954, t. II.

nografia pt. *Prawo podmiotowe*, która choć powstała pod koniec lat czterdziestych, nie mogła zostać wcześniej wydana ze względu na ówczesną sytuację polityczną¹¹. Warto zaznaczyć, że w tym okresie Opalek nie ograniczał swoich zainteresowań do koncepcji prawnonaturalnych i psychologicznej teorii prawa, podejmując studia nad innymi nurtami teoretycznymi, jak pozytywizm prawniczy i analizy formalno-dogmatyczne. Te wielowątkowe studia nad historią wybranych doktryn i koncepcji prawnych pozwoliły mu później na pogłębioną refleksję nad trudną do jednoznacznego określenia rzeczywistością prawną, skłaniając do opowiedzenia się za wielopłaszczyznową analizą prawa.

Wśród rozpraw poświęconych krytycznym analizom doktrynalno-prawnym trzeba wskazać m.in. monografię napisaną wspólnie z Jerzym Wróblewskim pt. *Współczesna teoria i socjologia prawa w Stanach Zjednoczonych*¹². W opracowaniu tym autorzy nie ograniczyli się tylko do przedstawienia najnowszych koncepcji w tym zakresie, ale podjęli krytyczną analizę i dyskusję z odmiennym, anglosaskim sposobem tworzenia i stosowania prawa. Warto podkreślić, że w konkluzji wyeksponowano potrzebę postrzegania prawa w szerszym kontekście społecznym, jako narzędzia rozwiązywania konfliktów i sprzecznych interesów społecznych, a w związku z tym konieczność odejścia od „ciasnego formalizmu jurydycznego”¹³.

Z czasem problematyka doktrynalna ustąpiła nieco miejsca innym, głównie teoretycznoprawnym, prawno-politologicznym, a nawet socjologiczno-prawnym zainteresowaniom Opalka, jakkolwiek powracał do niej także w późniejszym okresie, publikując m.in. artykuły na temat pozytywizmu prawnego¹⁴. Szczególną uwagę poświęcił Hansowi Kelsenowi i wnikliwej analizie jego normatywistycznej koncepcji prawa¹⁵, a także realistycznym nurtom prawoznawstwa skandynawskiego, którym interesował się już we wczesnych latach sześćdziesiątych. Dużo uwagi poświęcił koncepcji Alfa Rossa, dla której charakterystyczne jest postrzeganie normy prawnej w kategoriach zjawisk psychologicznych¹⁶.

W kolejnych latach zainteresowania Opalka obejmowały w coraz większym zakresie problematykę dotyczącą metodologii badań nad prawem oraz zagadnienia teoretyczno-prawne. Jerzy Wróblewski, z którym profesor przez wiele lat blisko współpracował i często wspólnie publikował, charakteryzując ten rozległy

¹¹ K. Opalek, *Prawo podmiotowe*, Warszawa 1957.

¹² K. Opalek, J. Wróblewski, *Współczesna teoria i socjologia prawa w Stanach Zjednoczonych*, Warszawa 1963.

¹³ *Ibidem*, s. 291.

¹⁴ K. Opalek, *Pojęcie prawa pozytywnego*, „Państwo i Prawo” 1978, z. 12; *idem*, *The Concept of Positive Law* [w:] X Congrès du Droit Comparé, Wrocław 1978.

¹⁵ K. Opalek, *Überlegungen zu Hans Kelsens* [w:] *Allgemeine Theorie der Normen*, Wien 1980; K. Opalek, J. Wróblewski, *Aksjologia – dylemat między pozytywizmem prawniczym a doktryną prawa natury*, „Państwo i Prawo” 1966, z. 9.

¹⁶ K. Opalek, *Alf Ross. Prawo skandynawskie a prawo państw kontynentu i common law*, „Zeszyty Naukowe UJ. Prace Prawnicze” 1960, z. 7; K. Opalek, J. Wróblewski, *Uwagi o koncepcjach filozoficzno-prawnych Alfa Rossa*, „Państwo i Prawo” 1960, z. 3.

obszar zainteresowań naukowych Opalka, uważał, że obejmował on cztery obszary badawcze, czy inaczej że „szedł czterema drogami”:

Po pierwsze, analizował krytycznie współczesne koncepcje teoretycznoprawne, wypracowując w trakcie krytyki swe własne poglądy.

Po drugie, analizował zagadnienia filozoficzno-metodologiczne prawoznawstwa, które stanowią bardzo istotny temat prac teoretyka prawa w okresie zerwania z tradycją metody formalno-dogmatycznej.

Po trzecie, prowadził badania teoretycznoprawne związane z szeregiem zagadnień właściwych wielopłaszczyznowemu podejściu do prawa.

Po czwarte, specjalizował się w teorii dyrektyw i norm, która stanowi szczególny przedmiot zainteresowań analitycznego podejścia do teorii prawa¹⁷.

Wskazując na ogromny dorobek Opalka w tym zakresie, trzeba zaakcentować, że dostrzegał on ontologiczną złożoność zjawisk prawnych, lecz szczególną wagę przywiązywał do zagadnień metodologicznych, pozwalających na odpowiedzialne i wartościowe poznawczo ich analizowanie, a także krytykę koncepcji, które nie mają racjonalnego uzasadnienia. Doskonała znajomość zróżnicowanych teorii i koncepcji prawa, w tym prawnonaturalnych, pozytywistycznych, realistycznych, a także psychologicznej koncepcji zjawisk prawnych i analitycznych koncepcji logiczno-językowych, skłoniła go do opowiedzenia się za wielopłaszczyznową analizą prawa¹⁸. Uważał, że nieuprawnione i jałowe poznawczo jest redukcja prawa tylko do jednej płaszczyzny. Podkreślał, że „konceptja wielopłaszczyznowego ujmowania prawa stanowi ważny element dorobku polskich teoretyków. Toruje ona drogę przezwyciężaniu jednostronności teorii sprowadzających prawo bądź tylko do znaczących wypowiedzi językowych (np. normatywizm), bądź przeżyć psychicznych (np. teoria L. Petrażyckiego), bądź zachowań (np. amerykański realizm prawny)”. Dystansując się od jednopłaszczyznowych koncepcji prawa, dostrzegał potrzebę badań wielopłaszczyznowych, pozwalających na traktowanie prawa jako zjawiska społecznego, ze szczególnym uwzględnieniem płaszczyzny językowej i filozofii języka, o czym pisał m.in. w *Zagadnieniach teorii prawa i teorii polityki* oraz w monografii *Z teorii dyrektyw i norm*¹⁹. Obie te książki, podobnie jak wiele innych prac Opalka, wzbudziły duże zainteresowanie w środowisku naukowym ze względu na znaczenie analitycznego podejścia wobec języka prawnego i związanych z tym koncepcji norm prawnych.

Charakterystyczną cechą w znakomitym dorobku naukowym Opalka jest bez wątpienia wychodzenie poza obszar analiz poświęconych wyłącznie systemowi prawa i normom prawnym w kierunku teorii polityki. Podejmował on bowiem również tematy, które analizowane na płaszczyźnie teoretycznej miały jednocześ-

¹⁷ J. Wróblewski, *Kazimierz Opalek. Drogi teoretyka prawa*, „Prawo i Polityka”, s. 11.

¹⁸ Koncepcję tę przedstawił m.in. w: K. Opalek, *Zagadnienia teorii prawa i polityki*, Warszawa 1983, (wyd. II: Warszawa 1985).

¹⁹ *Ibidem* oraz K. Opalek, *Z teorii i dyrektyw norm*, Warszawa 1974.

nie duże znaczenie w obszarze praktycznym w ówczesnej rzeczywistości społeczno-politycznej. Zagadnieniom politycznym poświęcił sporo uwagi już w początkowym okresie pracy naukowej. Na szczególną uwagę zasługuje napisana wspólnie z Witoldem Zakrzewskim rozprawa pt. *Z zagadnień praworządności*²⁰, w której autorzy jednoznacznie wskazują, że istotą praworządności jest postulat legalizmu w działaniach organów władzy oraz konieczność zagwarantowania przestrzegania praw obywatelskich przez organy władzy i stosowania sankcji wobec osób naruszających te zasady²¹. Na uwagę zasługuje także łączenie praworządności z demokracją, monteskiuszowskim podziałem władzy i dostrzeganie, że jest ona uwarunkowana poziomem wykształcenia i warunkami ekonomicznymi społeczeństwa, czyli „znośnym” poziomem życia obywateli²². Ponadto, co w ówczesnym systemie nie było wcale takie oczywiste, obok postulatu powołania organu „czuwającego nad konstytucjonalnością ustaw” wskazano na zasadność instytucjonalnego zabezpieczenia praworządności w działaniach organów władzy wykonawczej poprzez kontrolę sprawowaną przez sądownictwo administracyjne oraz zagwarantowanie „prawa do skargi dla obywateli w sytuacji, gdy ich chronione prawem interesy były naruszone”²³.

Problematykę praworządności oraz podstawowych praw i wolności obywatelskich Opalek podejmował niejednokrotnie również w późniejszym okresie²⁴. W polu jego zainteresowań znalazły się też zagadnienia dotyczące kultury politycznej, w tym przywództwa politycznego, partycypacji w życiu politycznym oraz teoretyczna problematyka wartości i norm politycznych. Kwestiom tym poświęcił uwagę m.in. w monografii *Zagadnienia teorii prawa i polityki*²⁵. Artur Bodnar w książce pamiątkowej poświęconej profesorowi podkreśla, że zasługą Opalka było współtworzenie polskiej nauki o polityce, wskazując przy tym na jego osiągnięcia nie tylko na polu organizacyjnym i instytucjonalnym, ale przede wszystkim naukowym²⁶. Bez wątpienia interesującym wkładem do teorii polityki jest zaproponowany przez profesora model racjonalnej decyzji politycznej, w którym istotna rola przypada ocenom i normom ideologicznym, stanowiącym odrębną kategorię w stosunku do ocen i norm etycznych. Jak pisze Bodnar: „ostatnie lata w Polsce dowiodły bowiem, że stosując te same oceny i normy etyczne, można zarazem różnić się pod względem uznawanych norm i ocen ideologicznych”²⁷. Opalek, ukazując różnice między normami, które cechuje „dynamiczno-pro-

²⁰ K. Opalek, W. Zakrzewski, *Z zagadnień praworządności*, Warszawa 1958.

²¹ *Ibidem*, s. 112.

²² *Ibidem*, s. 115.

²³ *Ibidem*, s. 238.

²⁴ M.in.: K. Opalek, *Praworządność i demokracja*, „Prawo i Życie” 1966, t. XI; *idem*, *Geneza i rozwój koncepcji podstawowych praw, wolności i obowiązków człowieka i obywatela* [w:] *Prawa i obowiązki obywatelskie w Polsce i świecie*, red. M. Szczepaniak, Warszawa 1978.

²⁵ K. Opalek, *Zagadnienia teorii prawa i polityki*, Warszawa 1985.

²⁶ A. Bodnar, *Kazimierz Opalek – współtwórca nauki o polityce*, „Prawo i Polityka”, s. 17–24.

²⁷ *Ibidem*, s. 20.

spektywny charakter”, oraz ocenami, wśród których wyróżnił oceny właściwe o cechach statyczno-konstatywnych i „quasi-oceny”, będące w istocie ukrytymi normami, wskazywał, jak trudno wyróżnić jakieś specyficzne normy i oceny polityczne. W tej sytuacji uważał, że przy określaniu działań politycznych lepiej koncentrować się na roli odgrywanej przez normy i oceny w polityce niż poszukiwać ich specyficznych właściwości²⁸. Analizował również zagadnienie kultury oraz świadomości prawnej i politycznej, osadzając swoje rozważania w szerszym kontekście metodologiczno-teoretycznym i filozoficznym. W konkluzji podkreślał wieloznaczność, nieprecyzyjność i swoistą intuicyjność pojęcia „kultura”, a przede wszystkim pojęcia „kultura polityczna”, akcentując w tym ostatnim element subiektywny, „psychologiczny” (tj. postawy wobec polityki) oraz wyraźnie niejednorodny element obiektywny, tj. swoiste „wzory” będące albo przeważającą statystycznie reakcją danej grupy społecznej na dane zjawisko, albo oczekiwaniem pewnych reakcji postrzeganych jako właściwe lub normalne w grupie społecznej. W konsekwencji nie negował możliwości posługiwania się tym pojęciem oraz prowadzenia badań teoretycznych i empirycznych nad kulturą polityczną, ale wskazywał na konieczność rygorystycznego rozróżniania płaszczyzny opisowej i normatywno-wartościującej²⁹. Na podkreślenie zasługuje, że problematyka z zakresu szeroko ujmowanej sfery polityki i działań politycznych w powiązaniu z rozważaniami nad systemem prawa stanowiły bardzo ważny segment zainteresowań badawczych Opąłka. Świadczy o tym wiele prac poświęconych zagadnieniom teorii prawa i polityki także z ostatniego okresu jego życia.

Istotną częścią badań prowadzonych przez profesora były studia i refleksje poświęcone kwestiom socjologiczno-prawnym oraz metodologicznym, odnoszącym się zarówno do badania prawa, jak i polityki³⁰.

Przedstawione powyżej, a właściwie tylko zasygnalizowane tematy, którymi w różnych okresach swojego życia zajmował się Opąłek, bez wątpienia wskazują, jak szerokie były jego zainteresowania naukowe. Podejmował on bowiem trudne i złożone zagadnienia, ale wyjaśniał je w sposób klarowny i precyzyjny. Jakkolwiek wydaje się, że głównie zajmowało go prawo w ujęciu teoretycznym i jego związki z państwem, a w późniejszym okresie sprawy dotyczące norm prawnych i kwestie metodologiczne, to bez wątpienia drugim obszarem, któremu poświęcił dużo uwagi, była teoria polityki, w tym przede wszystkim teoretyczne analizy kultury politycznej oraz wartości i norm politycznych. W obu obszarach jego dokonania przyczyniły się do lepszego zrozumienia skomplikowanych procesów i zjawisk związanych z prawem i polityką.

²⁸ K. Opąłek, *Zagadnienia teorii prawa i teorii polityki*, Warszawa 1983, s. 24–25.

²⁹ *Ibidem*, s. 306–310.

³⁰ K. Opąłek, *Metodologiczne i teoretyczne problemy nauk politycznych*, Warszawa 1975.

BIBLIOGRAFIA

- Bodnar A., Kazimierz Opalek – współtwórca nauki o polityce w : Prawo i Polityka, Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Kazimierzowi Opalkowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin, Warszawa 1988 r.
- Opalek K., Wróblewski J., *Współczesna teoria i socjologia prawa w Stanach Zjednoczonych*, Warszawa 1993.
- Opalek K., *Zagadnienia teorii prawa i polityki*, Warszawa 1983 (drugie wydanie: Warszawa 1985).
- Opalek K., *Überlegungen zu Hans Kelsens. Allgemeine Theorie der Normen*, Wien 1980.
- Opalek K., *Geneza i rozwój koncepcji podstawowych praw, wolności i obowiązków człowieka i obywatela w: Prawa i obowiązki obywatelskie w Polsce i świecie*, Warszawa 1978.
- Opalek K., *Pojęcie prawa pozytywnego*, „Państwo i Prawo” 1978, z. 12.
- Opalek K., *The Concept of Positive Law w: X Congrès du Droit Comparé, Travaux Polonais*, Wrocław 1978.
- Opalek K., *Metodologiczne i teoretyczne problemy nauk politycznych* (red., wstęp), Warszawa 1975.
- Opalek K., *Leon Petrażycki's Theory and the Contemporary Theory of Law w: „Archivum Juridicum Cracoviense”* 1973, z. VI.
- Opalek K., *Praworządność i demokracja*, „Prawo i Życie”, 1966, z. XI.
- Opalek K., Wróblewski J., *Aksjologia – dylemat między pozytywizmem prawniczym a doktryną prawa natury*, „Państwo i Prawo” 1966, z. 9.
- Opalek K., *Teoria Petrażyckiego jako program integracji prawoznawstwa i nauk społecznych w: Problemy kultury i wychowania. Zbiór studiów*. Warszawa 1963.
- Opalek K., *The Leon Petrażycki Theory of Law*, „Theoria. The Swedish Journal of Philosophy and Psychology” 1961, z. 3.
- Opalek K., Ross A., *Prawo skandynawskie, a prawo państw kontynentu i common law*, „Zeszyty Naukowe UJ. Prace Prawnicze” 1960, z. 7.
- Opalek K., Wróblewski J., *Uwagi o koncepcjach filozoficzno-prawnych Alfa Rossa*, „Państwo i Prawo” 1960, z. 3.
- Opalek K., Zakrzewski W., *Z zagadnień praworządności*, Warszawa 1958.
- Opalek K., *Prawo podmiotowe*, Warszawa 1957.
- Opalek K., *Monteskjusz w Polsce w: Monteskjusz i jego dzieła*, Wrocław 1956.
- Opalek K., Jerzy Lande J. 1886–1954, „Państwo i Prawo” 1955, z. 2.
- Opalek K., *Fizjokratyczna nauka moralna w Krakowie*, „Zeszyty Naukowe UJ – Prawo” 1954, z. II.
- Opalek K., *Porządek fizyczno-moralny*, „Myśl Filozoficzna” 1954, z. 3.
- Opalek K., *Podstawowe koncepcje Kottłataja w naukach społecznych*, „Myśl Współczesna” 1951, z. 6–7.
- Opalek K., Woleński J. „Wolność i własność w prawie natury polskiego Oświecenia”, „Państwo i Prawo” 1951, z. 5–6.

Potrzeszcz J., biogram Kazimierza Opalka <http://www.law.edu.pl/ktp/ko> z 5.02.2015:
Potrzeszcz J., nota biograficzna w *Prawo i Polityka, Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Kazimierzowi Opalkowi w siedemdziesiąt rocznicę urodzin*, Warszawa 1988 r.
Prawo i Polityka. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Kazimierzowi Opalkowi w siedemdziesiąt rocznicę urodzin, Warszawa 1988.
Woleński J., nota wspomnieniowa o Kazimierzu Opalku „Państwo i Prawo” 1996, z. 3.
Złota Księga Wydziału Prawa i Administracji, red. J. Stelmach, W. Uruszczak, Kraków 2000.

Krystyna Daniel